

20 - CENNÉ PAPIRY A FINANČNÍ DERIVÁTY

Definice CP- cenný papír je listina, které ztělesňuje právní nárok jeho vlastníka na finanční plnění. **CP představují obchodovatelné (převoditelné) finanční instrumenty**, s nimiž jsou realizovány obchody jak na primárních, tak na sekundárních trzích.

Cenné papíry jako finanční aktiva členíme na:

- **Majetkové CP**
 - představují podíl na majetku a správě
 - akcie a podílové listy
- **Dluhové CP**
 - představují právo na splácení dlužné částky
 - směnky, obligace, hypoteční zástavní listy, státní dluhopisy, depozitní certifikáty, pokladniční poukázky ČNB
- **Nárokové CP**
 - představují právo na plnění
 - pojistné smlouvy a opce

Základem existence cenných papírů je písemný projev vůle a normativně stanovený proces emise (tzv. skripturní akt), existence práva vlastníka na úhradu pohledávky a uplatnění nároku plynoucího z cenného papíru.

Cenný papír je vydán, když splňuje všechny náležitosti a když zákonem stanoveným způsobem se stane majetkem prvního nabyvatele.

1 Kritéria třídění cenných papírů

Cenné papíry jsou vymezeny a tříděny z hlediska různých kritérií:

1.1 Z hlediska podoby

- **Listinné** – cenné papíry jsou zachyceny na samostatném hmotném nosiči,
- **Zaknihované** – jde o záznam v zákonem stanovené evidenci. Tento záznam představuje cenný papír a nahrazuje listinný cenný papír. Zákonem stanovenou evidenci vede středisko cenných papírů na účtu majitelů a v registru emitentů cenných papírů. Zaknihované mohou být jen ty druhy cenných papírů, o nichž to stanoví zákon.

1.2 Z hlediska emitenta

- **stát** - státní cenné papíry: státní dluhopisy, státní pokladniční poukázky,
- **akciová společnost** - akcie, dluhopisy,
- **investiční společnost** - podílové listy, akcie,
- **právnícká osoba** - firemní dluhopisy.

1.3 Z hlediska převoditelnosti

- **Na doručitele (na majitele)**
 - tato forma zaručuje nejvyšší stupeň převoditelnosti,
 - akcie, dluhopisy, podílové listy,
- **Na řad**

- omezení převoditelnosti rubopisem (indosamentem), je tím myšleno písemné prohlášení zpravidla na rubu cenného papíru,
- **Na jméno**
 - omezení převodu tzv. cesí se souhlasem emitenta,
 - převod se provede přeregistrací ve Středisku cenných papírů,
 - veškeré zaknihované cenné papíry, např. akcie z kupónové privatizace a zatímní listy.

1.4 Z měnového hlediska

- **domácí** - cenný papír emitovaný v domácí měně,
- **cizí** - cenný papír emitovaný v cizí měně,
- **euroměně** - cenný papír emitovaný v jedné měně, ale obchodovaný na území státu, jehož národní měna je odlišná.

1.5 Z hlediska výnosu

- **fixní výnos** - majitel předem ví, jakou výši výnosu může očekávat po celou dobu platnosti,
- **variabilní výnos** - majitel předem neví, jaká bude výše výnosu z cenného papíru,
- **smíšený výnos** - část výnosu je fixní a část variabilní.

1.6 Z hlediska charakteru příjmu

- **poskytující stálý příjem** - dluhopisy s pevnou úrokovou sazbou,
- **poskytující proměnlivý příjem** - akcie, podílové listy, dluhopisy s pohyblivou úrokovou sazbou,
- **neposkytující příjem** - šeky, dispoziční cenné papíry.

1.7 Z hlediska doby splatnosti

- **pevnou dobou splatnosti** - cenný papír má přesně stanoven termín splatnosti,
- **pohyblivou dobou splatnosti** - cenný papír nemá předem přesně určenou dobu splatnosti.

2 Druhy cenných papírů

2.1 AKCIE

Akcie je CP vydaný akciovou společností, s nímž jsou spojená práva jejího majitele jako společníka stanovená zákonem:

- právo podílet se na řízení akciové společnosti (účast na valné hromadě)
- právo na podíl na zisku (dividendu)
- právo na podíl na likvidačním zůstatku při zániku společnosti
- *kmenové akcie* - vydávány na majitele a jsou volně převoditelné. Akcionáři náleží všechna výše zmíněná práva (řízení, zisk, likvidace)
- *prioritní akcie* - přednostní právo na výplatu dividend nebo podílu na likvidačním zůstatku společnosti. Nemusí být spojeno právo hlasování na valné hromadě.

Akcie jsou obchodovatelné na sekundárním trhu. Počet a nominální hodnota akcií odpovídá výši základního kapitálu společnosti.

2.2 ZATÍMNÍ LISTY

Zatímní listy jsou cenné papíry, které nahrazují upsané a dosud nesplacené jejichž majitel nesplatil emisní kurz před zápisem společnosti do obchodního rejstříku.

2.3 PODÍLOVÉ LISTY

Podílový list je cenným papírem, s nímž je spojeno právo jeho majitele na odpovídající podíl z majetku podílového fondu a právo podílet se na výnosu z tohoto majetku podle statutu podílového fondu.

2.4 DLUHOPISY

Dluhopis je cenný papír, s nímž je spojeno právo majitele požadovat splacení dlužné částky ve jmenovité hodnotě uvedené v dluhopisu a na vyplácení výnosů z něj k určitému datu.

Emitent dluhopisu (stát, firma, banka) většinou vydává dluhopis s cílem získat dlouhodobé finanční prostředky pro svůj rozvoj.

Druhy:

- S nulovým kupónem – je prodáván s diskontem
- S variabilním kupónem – sazba je určována na základě vývoje nějaké veličiny (úroková sazba, cenový index,..)
- Bez termínu splatnosti (tzv. věčný dluhopis) – neustálá výplata kupónu
- Vypověditelný – kdykoli ze strany emitenta dříve než v den splatnosti
- Konvertibilní – je možné jej vyměnit za akcie v předem stanoveném poměru
- Prašivý – zpravidla firemní dluhopis s nízkým nebo vůbec žádným ratingem

Zvláštní druhy dluhopisů:

- **Pokladniční poukázky** - státní dluhopisy s dobou splatnosti do 1 roku, slouží ke krytí schodku státního rozpočtu
- **Hypoteční zástavní listy** – dluhopisy emitované hypotečními bankami a které jsou zajištěny zástavním právem k nemovitostem

Na výnos dluhopisu má vliv především:

- **Cena obligace** - když cena na burze roste, klesá zároveň výnos dluhopisu do doby splatnosti. Když cena dluhopisu na burze klesá, výnos do doby splatnosti roste. Úrokové sazby a ceny dluhopisů se pohybují v opačném směru.
- **Doba splatnosti** - čím delší je doba splatnosti dluhopisu, tím větší je změna ceny (kurzu) dluhopisu při zvýšení či snížení úrokových měr.
- **Úroková sazba** - zisk majitele dluhopisu bude při poklesu úrokové sazby vyšší než ztráta při stejném růstu úrokové sazby. S rostoucí dobou splatnosti roste výše ztráty majitele dluhopisu při klesající úrokové sazbě dluhopisu. S rostoucí dobou splatnosti roste výše zisku majitele dluhopisu při rostoucí úrokové sazbě dluhopisu.

2.5 KUPONY

Představují právo na výnos z akcie, zatímního listu, dluhopisu nebo podílového listu. Jde o cenné papíry na doručitele.

podle statutu podílového fondu.

2.6 SMĚNKY

Směnka poskytuje majiteli právo vyžadovat zaplacení stanovené peněžní částky ve stanoveném čase a zavazuje dlužníka zaplatit.

2.7 ŠEKY

Jde o platební příkaz, kterým vystavovatel přikazuje své bance, vyplatit osobě uvedené na šeku uvedenou částku.

2.8 INDEXOVÉ CERTIFIKÁTY

Jde o cenné papíry, které jsou určitým způsobem vázány na nějaký burzovní index. Mohou mít omezenou dobu platnosti.

2.9 FINANČNÍ DERIVÁTY

Finanční deriváty jsou finanční instrumenty, které jsou odvozeny od pokladových aktiv (akcie, komodity, akciové indexy, měny, dluhopisy apod.) a které jsou založeny na časovém nesouladu mezi dobou sjednání a dobou vypořádání obchodu. Jinými slovy tedy můžeme říct, že v současnosti uzavřeme s naším partnerem obchod a ihned s ním sjednáme všechny podmínky obchodu (tj. splatnost, cenu atd.). V době splatnosti kontraktu pak pouze dochází k dodání podkladových aktiv, tzv. bazických instrumentů.

1. komoditní deriváty – kukuřice, pšenice, ropa, zemní plyn
2. měnové deriváty
3. úrokové deriváty
4. deriváty na akcie, akciové indexy,...

Forward – závazek kupujícího koupit určité množství podkladového nástroje k určitému dni v budoucnosti za stanovenou cenu a závazek prodávajícího prodat dané množství aktiva za stejných podmínek. S forwardy se obchoduje na OTC trzích, tj. mimoburzovních trzích.

Futures – princip obchodu je stejný jako u forwardů, podmínky kontraktu podrobně stanoví burza – obchoduje se tedy na speciálních burzách, nikoli na OTC trzích

Swap – swap zavazuje obě strany k výměnám určitých podkladových nástrojů v určitých intervalech v budoucnosti. Jde vlastně o dva nebo více forwardů, které jsou spolu smluvně spojeny. Obchodují se na OTC trzích i specializovaných burzách.

Opce – na rozdíl od předešlých typů finančních derivátů poskytuje kupujícímu právo, ale ne povinnost, koupit nebo prodat stanovené finanční nástroje za předem fixovanou cenu k stanovenému datu nebo během stanovené doby. Držitel opce může své právo uplatnit buďto kdykoliv do data splatnosti opce, pak hovoříme o takzvané **americké opci**. Nebo může dané právo uplatnit pouze k datu splatnosti opce, pak hovoříme o takzvané **evropské opci**. Americké opce se zpravidla používají u akcií, evropské zase u komodit. Cenou opce, kterou si účtuje vypisovatel, je takzvaná **opční prémie**.